

הדרכים לאהבת תורה בחינוך תלמידינו

הקדמה

שמח אני מאוד, על כי מערכת "שמעתין" הציבה לעצמה לעסוק בביטאוניה לשנה זו, בשאלה המרכזית והכואבת - כיצד נביא את תלמידינו לאהבת התורה? אכן שאלה קשה ובעייתית, המטרידה וצריכה להטריד אותנו, צוותות המורים והמתחנכים, האמונים היום על מערכת החינוך והלמידה, של דור המחר.

קראתי את מאמרו של הרב ד"ר חורש ("שמעתין" 136) ואני מסכים עמו שלפני שבאים לדון בשאלה: כיצד נביא את תלמידינו לאהבת תורה? קיימות שאלות מקדימות שיש ליתן עליהן את הדעת כפתיחה לנושא חשוב זה: א. כיצד יש להביא את תלמידינו להכיר בחשיבותה ובמרכזיותה של התורה בחיינו? ב. באלו דרכים נקנה לתלמידינו רגשי יראה והוקרה לנוותן התורה? ג. כיצד נפתח את האמונה בליבות תלמידינו שלימוד התורה וקיומו, כפי שהורונו חז"ל, הם עיקר חיינו? אכן, הדיון והעיסוק המוקדם בשאלות יסודיות אלו, והמענה המעשי והיישומי שלהן, הם שעשויים להביאנו ליעד הנכסף - אהבת התורה.

עלינו לשאול את עצמנו כמה מבין תלמידינו ובוגרינו, מבתי הספר היסודיים והתיכונים, פותחים ומעיינים בדפי הגמרא במסגרות השונות, כגון: במסגרות הדף היומי, בחברותא, בהליכה לשיעורי יומי, שבועי וכדומה. מה שנראה על פני השטח הוא שאחוז קטן מבין הבוגרים אכן קובעים עתים לתורה, אך היכן הם שאר בוגרינו הרבים והטובים? אכן, השאלה מה עושים כדי להאהיב את לימוד התורה, ולחזק מסגרות אלו של לימוד, על תלמידינו, דור ההמשך של כלל ישראל, היא שתעמוד במרכז מאמר זה.

א. דרכים לחיבוב התורה

הפתרון שנראה, לעני"ד, הוא בצורך לעשות שינוי בערכים הלימודיים והחינוכיים שאנו מעניקים לתלמידינו, ובסדר מערך השעות המוקדשות ללימוד גמרא בפרט, בבתי הספר היסודיים ובתיכונים.

עלינו להציב בסדר עדיפות ראשונה את לימוד התורה - הגמרא כערך עליון ראשון וחשוב. עלינו להחשיב ולהוקיר את התורה ולומדיה, ואת העוסקים בה. ברגע שלימוד התורה יהיה אצלנו - המחנכים, במוקד ההתעניינות, כדבר החשוב

במכלול הלימודים היומיומיים, כדבר המוערך על ידנו - הרי שעד מהרה גם תלמידינו יסתכלו על לימוד זה באותו מבט ועניין.

העמדת התלמוד במקום ראשון מבחינת החשיבות וההתייחסות שלנו אליו - נדרשת עתה ביותר. בתקופה זו שהטכנולוגיה על כל גווניה השונים; תקשורת, מפעלי היי-טק, עולם המחשב באפשרויות השימוש הרבות והמגוונות בו - נמצאים במרכז. וכשרוב הציבור חי בריצה מתמדת אחר ההישגיות והתכליתיות בכל התחומים, קשה מאוד לחנך ולהחדיר בתלמידי דור זה - אהבת לימוד תורה. **לפנינו התמודדות בין עולם גשמי ומוחשי, מול עולם רוחני מופשט.** לכן רק אם נשנה את התייחסותנו לתלמוד ע"י העמדתו בראש סולם החשיבות, נעצור במקצת את דחיקתו, ונביא את אט לידי החשבתו וחיבובו.

גם כאשר מנסים את לימוד הגמרא לחיי היום יום, כגון צורת עימוד אחר לדף הגמרא, איור דפי העבודה, ניקוד וסימני פיסוק בדפי התלמוד, שיטת לימוד בתבניות, אקטואליזציה של הגמרא ועוד שיטות רבות ומגוונות, שחלקן באו לידי ביטוי בביטאונים "שמעתין" - כל אלו הן עזרים יפים, טובים וחשובים, להבהיר ולהאיר לתלמידינו את דפי הגמרא הנלמדת. אך אין הם נותנים מענה מספק לשורש העניין ולחשיבות שיש בלימוד הגמרא כתורת הי' המסורה לנו מדור לדור, ממש רבינו ליהושע, לוקנים, לנביאים, לאנשי כנסת הגדולה וכן הלאה עד ימינו.

הרב ד' חורש כתב במאמרו שם: "אנו חייבים להתמקד קודם בדרכי הקניית האמונה, ובמרכזיותה של התורה בחיינו היומיומיים... **לתת את הדעת על דרכי ההפנמה הנאותים של החובה בלימודה** (יומם ולילה) ומאידך, החומרה הקיימת בביטולה (ח"ו). **להצביע** לפני התלמידים **על מעלות לומדיה וזכויותיהם...** לפרוס לפני התלמידים **את שכרם הרב של לומדי התורה וההולכים בדרכה ועוד"**.

ואכן, בנוסף לנאמר לעיל, עלינו להראות לתלמידינו, **הן בהתנהגותינו האישית והן בדרכי החינוך** (כפי שיפורט להלן), כי **ללימוד התורה יש ערך נעלה ומקודש בפני עצמו** כתורת הי', כדבר המרכזי בתכניות הלימודים ובחיינו היומיומיים. רק בדרך זו יש תקווה שגם תלמידינו יפנימו זאת להכרתם בעתיד.

הקניית הערך של חשיבות התורה יעשה גם באופנים הבאים:

א. תוך כדי תהליך הלמידה בפועל של הסוגיות השונות על המורה להבליט את חוכמתם של חז"ל בדברי המשנה, בדברי ההוי"א והמסקנה, בעומק דעתם וסברתם ההגיונית. פעמים יובלט העניין ע"י מעשה, או ע"י סיפורי אגדה המובאים בגמרא, ועל ידם יודגש המסר הלימודי העולה מהם וכד'. כל מורה ור"מ צריכים לעשות זאת על פי הבנתם ורמת הכיתה. **אך חשוב מאוד** שיהיה זה גם תוך כדי הלימוד **כלמידה סמויה** שיש בכוחה לתרום רבות בדרך זאת.

ב. כשמוזכרים שמות של התנאים או האמוראים, הרי שאפשר לספר עליהם דברים שבאו בדברי חז"ל במקומות אחרים, או להביא מאמרותיהם. לדוגמה: כשמוזכר רבי מאיר, ניתן להביא מאמרותיו הקשורות ללימוד התורה במסכת אבות פ"ד משנה י': "הוי ממעט בעסק, ועסק בתורה... ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה

ליתן לך" - מקור יסודי על חשיבות העמל בתורה. דוגמה נוספת כשמוזכר ר' יוסי בן קיסמא להביא את המעשה שקרה עימו, המובא במשנה מסכת אבות פרק ו' משנה ט': "אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם... אמר לי: רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו: בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה, לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד...". ורבות הן הדוגמאות בעלי מסר חינוכי על ערכו וחשיבותו של לימוד התורה, שניתן להביאם תוך כדי הלימוד.

ג. יערכו שיחות על נושא זה **בנפרד**, שלא על חשבון לימוד הגמרא. אפשר לעשות זאת במסגרת פרשת השבוע, שיעורי אמונה והשקפה וכדו'.

ד. ניתן לעשות זאת גם במסגרת עבודות כיתה. לחלק מקורות שונים הדנים על עולם הישיבות בכל הזמנים ועל האישים שפעלו בתוכם.

ה. רצוי להביא מידי פעם ר"מ או ראש ישיבה, שיבחן את התלמידים או יתן שיעור או שיחה בנושא. אפשר לקחת את התלמידים ליום עיון בישיבה או ליום שבת כדי להתרשם מצורת הלימוד וחיי התורה בה.

ו. הכנת כרזות וקישוטי קיר בנושאי לימוד התורה וערכה, דבר שיוצר אווירה חיובית לנושא.

ז. ישנם ר"מים ומורים לתושבע"פ שאימצו להם נוהג יפה, שאחרי כל סיום של פרק או מסכת במשנה או גמרא, עורכים מסיבה של מצוה ומתלבשים בבגדי חג לכבודה ואומרים בה דברי תורה. זהו מסר חינוכי גדול מאוד לילדים המפנים בתודעתם את חשיבותה של תורה, ולימודה. וניתן ליישם זאת בכל דרגי הכיתות והמסגרות.

העיקר, ליצור בבתי הספר היסודיים והתיכוניים, אווירה טובה ונוחה, והילת קדושה מוערכת וחשובה, סביב לימוד התורה.

חושבני כי רעיונות אלו יש בכוחם, בין היתר, להפנים בתלמידים את הערך הנכון ללימוד התורה, אשר ילווה אותם בכל מסגרת חיים בה יבחרו, הרי שתמיד ידעו את ערכו של הלימוד ואף יקבעו עיתים לתורה.

ב. דרכי הוראה העשויים להביא לחיבוב התורה

כדאי לקרוא בעיון את מאמרו של הרה"ג ר' יעקב אריאל שליט"א ("שמעתין" 136) "והערב נא" - לחיבובה של התורה על לומדיה בדורנו. יש במימוש הרעיונות המובעים שם, כדי להביא לחיבוב התורה תוך כדי לימודה. אך יורשה לי להוסיף מעט נופך משלי. לענ"ד, אם רוצים אנו כי אהבת התורה בקרב תלמידינו תישאר גם

בטווח הארוך יותר, קרי, לאחר לימודי בית הספר התיכון - הרי שיש להשאיר את צורת דף הגמרא ואיורו כמות שהוא וללא שינוי, בניגוד להצעות שונות שהועלו שם. מעבר לטעם, כי על פי דף זה חונכו רבבות ואלפים של תלמידים בכל דור ודור עד היום. זהו אותו הדף שימצאו תלמידינו בכל מקום שהוא על פני תבל כשהיו כבר בבחינת "בעלי בתים". עלינו להעניק להם את היכולות ללמוד דף גמרא זה לבד, וזה אפשרי להיעשות גם ע"י עזרים נוספים. אבל הבסיס צריך להיות דף הגמרא הרגיל והמצוי, בפורמט ובצורה המקובלים עלינו מדור דור.

חושבני, כי הטענה הבסיסית שהובאה ברוב המאמרים שהתפרסמו ב"שמעתין", על לימוד הגמרא כחומר הקשה עד למאוד לתלמידים בגלל הצורך בהבנת השפה והכרת המקרים המורכבים, שאינם מחיי היום יום של התלמידים וכיוצא"ב, כך שאינם מסוגלים להבין את דברי הגמרא כמות שהם - **טענה זו שגויה בבסיסה.**

תלמידינו חיים בחברה שלומדת ומשתלמת ללא הרף בידע ובעשייה. ילדינו הקטנים ביותר כבר שולטים במכמני המחשב, אופן פעולתו ושפתו. ועוד רבים הם התחומים בהם שולטים תלמידינו. אנו, המורים, הרי מלמדים בכיתות בהם התלמידים ניגשים לבגרות ריאלית במתמטיקה בפיסיקה, בכימיה ובעוד מקצועות שנדרשים בהם **ידע רב והבנה אנאליטית רבה.** בכל אלו עושים הם את הבגרות ביחידות המקסימליות האפשריות. לא ייתכן איפוא שתלמידים אלו, דווקא כשמגיע הדבר ללימודי הגמרא, אינם מסוגלים להבין ולהתמודד עם הטקסט הכתוב. דבר זה מזכיר לי את המדרש (ילקו"ש פרשת נצבים תתק"מ ל"ו) על הפסוק "לא בשמים היא..." כי קרוב אליך הדבר מאוד" (דברים פרק ל' פסוקים יב-יד):

"פעם אחת היו רבותינו יושבין בביהמ"ד ואומרין, אליהו מהיכן הוא וכו', וכשהם יושבין ועסוקין בא אליהו ז"ל, ועמד בפנים ואמר להם: רבותי וכו', פעם אחת הייתי מהלך ומצאני אדם אחד, היה מתלוצץ ומלעיג בדברי, אמרתי לו, מה תשיב ליוצרך ליום הדין? אמר לי, **בינה ודעה לא ניתנה לי שאקרא ואשנה.** אמרתי לו, בני, מהי מלאכתך? א"ל צייד, ואני אמרתי לו, מי לימדך, שתטול פשתן ותארגנו למצודות, ותשליכנו לים, ותעלה הדגים מן הים? אמר לי, בינה נתנו לי מן השמים. אמרתי לו, **מה ליטול פשתן, ולארוג מצודות, להשליכהו לים, להעלות בהם דגים מן הים, נתנו לך דעה ובינה מן השמים, לדברי תורה שכתוב בהם כי קרוב אליך הדבר מאד, לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים?** מיד הרים קולו ובכה, עד שאמרתי לו אל ירע לך, שכל באי עולם משיבין תשובה זו, אבל מעשיהם יהיו מעידין בהם."

אף אנו אומרים כן, מי שנתן לתלמידינו **בינה** בשאר המקצועות, בוודאי שנתן להם **בינה** להבנת תורתו. נכון, שפת הארמית קשה היא, אך לא יותר קשה מאנגלית, צרפתית, ערבית ועוד. כמובן שאיני שולל את אמצעי העזר השונים להבנת יתר של הגמרא, כמו: עריכת שקפים, תבניות, מילון לתרגום הארמית, אקטואליות לחיי התלמידים כגון: בסוגיה של שור שנגח את הפרה להביא כדוגמה תאונה בין המכוניות וכד'. כל זה יפה וחשוב, אך **כלואי** ללימוד הישיר הכתוב בגמרא עצמה. ואולי יש מקום לתת לתלמידים כגירוי אינטלקטואלי למצוא בעצמם את הדומה בין המקרים בגמרא לתופעות רוחות בימינו.

עלינו לזכור שתנאי ראשוני להצלחתנו בחיבוב הלימוד על תלמידינו הוא, **שעלינו להיות מוכנים היטב** בסוגיא הנלמדת, בפרשני הגמרא, במקורות המקראיים של הדינים הנלמדים וכן במקורות ההלכתיים. לברור לפני השיעור מה להביא ומה לא ולתכנן את דרכי ההוראה. בכך נוכל להסביר ביתר בהירות וקלות את הנלמד לתלמידים, ואז הנלמד יהיה ברור להם ויתחבב עליהם. כבר העיד בזמנו, בעל "ספר חסידים", רבי יהודה החסיד מרגנשבורג (תת"א): "ובזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך הרב לפרש הכל". ובדורנו, אנו, ק"ו.

מסופר על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל [מובא ב"פניני רבנו יחזקאל", עמ' ז':] "עם היותו שר התורה משכמו ומעלה גבוה מכל העם, מ"מ היה מסור בכל לב ונפש להרבצת תורה בין כל שדרות העם ולא בז לקטנות... היה מלמד הכל, חומש רש"י, משניות, גמרא. נועם הסברתו היה מפורסם בכל העולם. ידעו כי את שיעוריו היו יכולים הכל להבין, גם מי שאין לו כל מושג בעניין הנלמד. **הבהירות** היתה נפלאה **והיא נבעה מבהירות הבנתו שלו, והרבה עמל ויגע על זה**. היה אומר שהוא לומד את הגמרא שמונה פעמים לפני שהוא מגיד את השיעור. פעם הייתי בביתו בירושלים באחד מימי בין הזמנים. בישיבת סלבודקא היו אמורים ללמוד בזמן הבא מסכת בבא קמא, ואמר לי שב"ה הספיק לגרוס את הגמרא מראש המסכת עד דף נ' כהכנה לשיעורו הראשון שעתיד להגיד בישיבה. יאי אפשר ללמד בבא קמא לפני שלמדתי לעצמי את חמישים הדפים הראשונים של המסכתא! כך אומר לי".

לכל תלמידיו, ששימשו בבוא עתם מלמדים ומורים, היה חוזר ומשנן שאסור לומר שיעור בלי הכנה טובה ומוקדמת, כדי שלא להיכנס ח"ו לגדר "עושה מלאכת ה' רמיה", וכל המרבה בהכנה הרי זה משובח. ואם כך אמר ועשה אדם, שכל שבילי התורה היו נהירין לו עם כל הדקדוקים ברש"י ותוס', אנו - על אחת כמה וכמה, ואין כאן המקום להאריך.

לכן, על המורה להיות מוכן היטב לכל שיעור, להביא בפני התלמידים את המקורות המקראיים וההלכתיים, וכל דבר שיכול לעזור לתלמידיו בהבנת הגמרא, ועל ידי כך יביאם, אט אט, לחיבוב ולאהבת לימוד התורה.

אוסף אך נקודה אחת למחשבה לסיום: כל ר"מ וכל מורה למקצועות הקודש חייב להיות **חוזר בתחושת שליחות עליונה שמוטלת עליו משימת קודש** להביא את תלמידיו לחבב את התורה, כי זו שעת חירום וכי בידיו היכולת לכך בס"ד. לא לזרוק את האחריות ממנו ע"י הטלת סיבות לכשלון בחברה המתירנית הסובבת וכיוצ"ב. עליו להשתדל ביותר **לשמש דוגמה לתלמידיו בחיבוב התורה ובהערכתה**. רק באימוץ הרעיונות שהועלו כאן והם ניתנים למימוש - יש סיכוי לשינוי במצב! יתן לנו ה' שנוכה כולנו להעמיד תלמידים הרבה, להגדיל תורה, לחבבה ולהאדירה.